

УДК: 376-056(477.87)

В'ячеслав Засенко

доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член НАПН України,
директор Інституту спеціальної педагогіки і
психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України
ORCID ID: 0000-0003-0325-4578
Researcher ID: Y-9259-2019

Viacheslav Zasenکو

Doctor of Pedagogical Sciences,
Full Professor,
Full member of NAPN of Ukraine,
Director of Mykola Yarmachenko Institute
of Special Pedagogy and Psychology

Леся Прохоренко

доктор психологічних наук,
заступник директора з науково-
експериментальної роботи
Інституту спеціальної педагогіки і
психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України
lesya-prohor@ukr.net
ORCID ID: 0000-0001-5037-0550
Researcher ID: O-8044-2016

Lesia Prokhorenko

Doctor of Psychology Sciences,
Deputy Director of Mykola Yarmachenko
Institute of Special Pedagogy and
Psychology

Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України
вул. М. Берлінського 9, м. Київ,
04060, Україна

Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology of the National Academy of
Pedagogical Sciences of Ukraine
9, M. Berlinskoho St., Kyiv,
04060, Ukraine

**ДО ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ ГАЛУЗІ ОСВІТИ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ
ПОТРЕБАМИ**

**TO THE PROBLEM OF REFORMING THE EDUCATION OF CHILDREN WITH
SPECIAL NEEDS**

Анотація: Мета статті полягає у спробі авторів у стислий спосіб охарактеризувати наявні позитивні зрушення в галузі освіти осіб з особливими потребами, що відбувалися і відбуваються в контексті її реформування. Методи дослідження – аналіз та узагальнення принципово важливих аспектів реформування освіти осіб з особливими потребами. Це, найперше, стосується поступу інклюзії в цілому, діяльності інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ), дошкільної і переддошкільної ланок освіти дітей з особливими потребами і, безумовно, кадрового забезпечення галузі.

У результаті аналізу акцентовано увагу на створенні цілісної системи організаційно-методичного та психолого-педагогічного забезпечення освіти дітей з особливими потребами, що охоплює розроблення науково обґрунтованих концепцій і програм навчання, міждисциплінарне проектування нових дитиноцентристських моделей змісту освіти,

створення системи підготовки кваліфікованих спеціалістів у роботі з такими дітьми, обґрунтовано ефективні форм психолого-педагогічного супроводу.

Автори наголошують на необхідності вкрай обережного і виваженого підходу до зміни статусу спеціальних закладів освіти, в тому числі шкіл-інтернатів, аби не зашкодити жодній дитині і жодній родині. Побічно згадуються й інші непоодинокі проблеми, наявні в означеній галузі, які також потребують нагального вирішення.

З'ясовано, що найбільш обґрунтованим щодо забезпечення дитині можливості навчатися відповідно до її освітніх потреб є інклюзивне навчання. Втім, на сьогодні, школи, що відкривають інклюзивні класи, мають недостатній рівень орієнтування у методичних засадах їх функціонування і не мають відповідного кадрового забезпечення. Як стверджують автори успішність інтеграційного процесу залежить від поінформованості та адекватного ставлення до всіх його учасників: дітей з особливими освітніми потребами, їхніх батьків та педагогів, а також усіх інших дітей у школі, батьківської та педагогічної громадськості.

Зрештою, зроблено висновок про важливе значення для забезпечення ефективної інтеграції дітей з особливими освітніми проблемами у навчальний заклад має проведення інформаційно-просвітницької роботи з питань, пов'язаних з особливостями навчального процесу для таких дітей, з усіма учасниками освітнього процесу – учнями, їх батьками, педагогічними працівниками; створення психолого-педагогічного супроводу дитини як комплексної технології психолого-педагогічної підтримки й допомоги дитині та батькам у вирішенні завдань розвитку, навчання, виховання, соціалізації з боку фахівців різного профілю, які діють скоординовано; удосконалення психолого-педагогічної підготовки вчителів та ін.

Ключові слова: *освіта, інклюзія, діти з особливими потребами, психолого-педагогічний супровід, реформування.*

Abstract: The purpose of the article is to attempt the authors to briefly characterize the positive developments in the education of persons with special needs that have been and are happening in the context of its reform. Research Methods - Analysis and generalization of fundamentally important aspects of reforming the education of persons with special needs. This applies, first of all, to the progress of inclusion as a whole, the activities of inclusive resource centers (CPIs), the preschool and pre-school levels of education of children with special needs and, of course, the staffing of the industry.

The analysis focuses on the creation of a holistic system of organizational, methodological and psychological and pedagogical support for the education of children with special needs, which includes the development of scientifically grounded concepts and programs of education, interdisciplinary design of new child-centric models of education content, creation of a system of training qualified specialists in specialist effective forms of psychological and pedagogical support for children are substantiated.

The authors emphasize the need for an extremely cautious and prudent approach to changing the status of special education institutions, including boarding schools, in order not to harm any child or family. Indirectly mentioned are other common problems that exist in the field, which also need urgent solution.

It has been found that inclusive education is the most reasonable in providing the child with the opportunity to learn according to his educational needs. However, today, schools that open inclusive classes lack a sufficient level of guidance in the methodological foundations of their operation and lack adequate staffing. According to the authors, the success of the integration process depends on the awareness and adequate treatment of all its participants: children with special educational needs, their parents and educators, as well as all other children in school, the parental and pedagogical community.

Finally, it is concluded that it is important to ensure effective integration of children with special educational problems into the educational institution to carry out outreach work on issues related to the educational process for such children, with all participants in the educational process - students, their parents, pedagogical staff; creation of psychological and pedagogical support of the child as a complex technology of psychological and pedagogical support and assistance to the child and parents in solving the problems of development, education, upbringing, socialization by specialists of different profile, acting in a coordinated way; improvement of psychological and pedagogical training of teachers, etc.

Key words: education, inclusion, children with special needs, psychological and pedagogical support, reform.

Актуальність дослідження. Курс України на Європейську інтеграцію потребує перегляду пріоритетів державної політики у багатьох сферах, пов'язаних з підготовкою підростаючого покоління до самостійного життя і входження в соціум. Не є в цьому сенсі винятком і галузь освіти й, зокрема, освіти осіб з особливими потребами.

Адже нині, в умовах глобалізації, інформаційного «засилля» змінюються не лише технології виховання, навчання і корекційної роботи, але й самі діти, рівень їхньої обізнаності й розвитку загалом.

Конституцією та чинним законодавством України у галузі освіти визнано рівні права громадян на освіту незалежно від статі, національності, соціального і майнового стану, віросповідання, стану здоров'я та інших обставин.

У галузі освіти, реабілітації, соціального захисту держава має забезпечити доступність до якісної освіти відповідного рівня дітям з особливими освітніми потребами з урахуванням здібностей, можливостей, бажань та інтересів кожної дитини.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Посилення уваги до вирішення питань інтеграції осіб з особливими потребами, в тому числі з інвалідністю, до усіх сфер життєдіяльності активізувало необхідність практичного втілення перспективних планів перетворень системи освіти із урахуванням потреб таких осіб та внесення змін до законодавчих актів з метою безперешкодного розвитку філософії та практики інклюзивного навчання в

Україні відповідно до провідних тенденцій розвитку інклюзії в освітніх системах світової спільноти.

Важливою віхою стали прийняті Закони України «Про освіту» і «Про вищу освіту». Ці документи на законодавчому рівні гарантують здобуття особам з особливими потребами будь-якого щабля в освітній піраміді (Засенко, 2018: 158; Прохоренко, 2018: 158).

Нараз, модернізація системи освіти покладається й на комплекс теоретичних та методологічних положень, які дають змогу вжити ефективних заходів та програм державної підтримки дітей з особливими потребами та вибудувати стратегію поставлених завдань з орієнтацією на Нову українську школу з акцентуванням уваги на інклюзивній формі навчання таких дітей (Постанови Кабінету Міністрів України: Положеннях «Про інклюзивно-ресурсний центр», «Про Порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах», «Про Порядок та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами») та ін. (Засенко, 2016: 21; Закон «Про освіту» 2017).

Інноваційні процеси реформування освіти передбачають створення сприятливих умов щодо особливостей доступу осіб з особливими потребами до освітніх послуг, що дає їм змогу навчатися в усіх освітніх закладах, незалежно від форм власності, діставати психолого-педагогічну, соціально-реабілітаційну, корекційно-розвивальну підтримку, брати участь у житті суспільства, що й зумовлює розгортання інноваційних процесів, спрямованих на створення « нової моделі » інклюзивного навчання (Заярнюк 2015: 191).

У цьому контексті, насамперед, є дотримання прав людини, рівність усіх громадян, зокрема рівні можливості для людей з особливими потребами, що і закріплено в Законі «Про освіту», вперше в новітній історії нашої країни українську школу зорієнтовано на формування життєвої компетентності та

самотійності особистості кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку.

Зміна стереотипів у розумінні проблем навчання і виховання дітей з особливими потребами має базуватися на нових підходах, які концентруються не на порушеннях особистості, а містять у підґрунті особистісну орієнтацію, освітні компетентності, створення належних умов щодо рівних можливостей здобуття освіти для дітей та молоді, варіативність навчання відповідно до здібностей та індивідуальних можливостей таких осіб та ін.

З урахуванням основних тенденцій щодо змін у системі освіти дітей з особливими освітніми потребами окреслено напрями діяльності, які потребують підвищеної уваги, провідними з яких є: науково-методичний супровід освіти осіб з особливими потребами та психолого-педагогічний супровід таких осіб у процесі навчання, соціалізації, життєдіяльності.

Мета статті. Розглянути питання освіти осіб з особливими потребами, що відбуваються в контексті її реформування, окреслити позитивні зрушення і проблемні ситуації та перспективи освітньої галузі в межах втілення концепції Нової української школи.

Методи дослідження. Аналіз і узагальнення нормативно правової бази України в сфері освіти осіб з особливими потребами, розгляд психолого-педагогічних наукових досліджень з означеної проблеми, аналіз наявних форм і методів освіти, умов запровадження системи психолого-педагогічного супроводу та його практичної реалізації в умовах інклюзивного навчання.

Обґрунтовуючи реформування освіти дітей з особливими потребами було проаналізовано Закони України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», Концепцію інклюзивного навчання, положеннях «Про інклюзивно-ресурсний центр», «Про Порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах», та інші нормативно-правові акти.

Результати дослідження. Стратегічним напрямом розвитку гуманістичної парадигми спеціальної освіти в Україні є опора на загальнолюдські цінності та цінності європейської демократії. Реформування освіти дітей з особливими потребами передбачає реалізацію кардинально нових підходів та принципів навчання дітей з особливими потребами.

Найперше, це стосується широкого і вже незворотного поступу на теренах України інклюзивної форми навчання осіб з особливими освітніми потребами (Концепція інклюзивного навчання 2010; Закон «Про освіту» 2017).

Цьому процесу сприяла ціла низка чинників:

- розроблення концептуальних засад розвитку інклюзивного навчання в Україні (відповідну Концепцію затверджено на державному рівні);
- затвердження МОН України Порядку організації інклюзивного навчання;
- затвердження Кабінетом Міністрів України Положення про інклюзивно ресурсні центри;
- прийняття Закону «Про освіту», де є відповідні статті, що гарантують вказану форму навчання для осіб з особливими освітніми потребами;
- розроблення необхідного навчально-методичного забезпечення та ін.

Слід зазначити, що будь-які позитивні зрушення і тенденції в освіті дітей з особливими потребами були б неможливими без належного наукового супроводу цієї галузі.

Саме в результаті глибокого науково-теоретичного аналізу та різноаспектних експериментальних досліджень, зокрема співробітниками Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка Національної академії педагогічних наук України, як єдиної державної науково-дослідної установи, що опікується проблемами розвитку, навчання й виховання дітей з особливими освітніми потребами і є основним розробником концептуальних підходів змістового і програмно-методичного забезпечення, та за їхньої безпосередньої активної участі було розроблено і втілено в

педагогічну практику практично всі доленосні позиції і положення (Засенко, 2018: 158; Прохоренко, 2018: 158; Засенко 2016: 23).

Значущою віхою у розвитку системи освіти осіб з особливими потребами стало розроблення науковцями НАПН України концептуальних засад розвитку теорії і практики спеціальної педагогіки.

Фактично обґрунтовано необхідність перегляду існуючого підходу до спеціальної освіти, її мети, завдань, структури і змісту підготовки учнів з особливими потребами до самостійного життя.

Принципово важливим стало й розроблення, лише останнім часом, нового покоління навчальних (у кількості 150 назв) і корекційних (у кількості 78 назв) програм, критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами, психолого-педагогічного і корекційно-розвивального супроводів, що суттєво оновило зміст освіти і дало змогу відстежувати «прогрес» таких школярів та моніторити рівень засвоєння ними знань, планувати відповідну роботу не лише в навчальному закладі, а й в умовах сім'ї.

Згадані та інші дослідження змінюють стереотипи у розумінні проблем навчання і виховання дітей з особливими потребами, зумовлюють необхідність відходу від концентрації уваги на порушеннях особистості (медична модель) і акцентування її на особливостях і можливостях розвитку (соціальна модель).

Втім, де чи в яких умовах не навчалися б діти з особливими потребами, вони, безумовно, потребуватимуть відповідного психолого-педагогічного і корекційно-розвивального супроводів.

Тож, хоча б кілька коментарів з цього приводу. Неабияка роль в контексті реформування галузі відводиться інклюзивно ресурсним центрам (ІРЦ), яких в державі вже створено близько 600. Ці центри створено з метою надання психолого-педагогічних, корекційно-розвивальних послуг дітям з особливими освітніми потребами та забезпечення їх системного кваліфікованого супроводу, підтримки сім'ї та громади, до яких залучені такі діти. Психолого-педагогічна

допомога, яка надається в ІРЦ, передбачає комплексну оцінку стану дитини й проводиться за такими напрямками: оцінка фізичного розвитку дитини; оцінка мовленнєвого розвитку дитини; оцінка когнітивної сфери дитини; оцінка емоційно-вольової сфери дитини; оцінка навчальної діяльності дитини. У разі встановлення фахівцями центру наявності у дитини особливих освітніх потреб висновок про комплексну оцінку є підставою для складення для неї індивідуальної програми розвитку та надання їй психолого-педагогічної допомоги, в тому числі фахівцями центру.

Нині фахівці ІРЦ стикаються зі значними труднощами, пов'язаними як з недостатньою фаховою підготовкою кадрів, так і з відсутністю окремих методик роботи.

Принагідно слід зазначити, що в Інституті спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України вже започатковано розроблення відповідних методик роботи, в тому числі діагностичних, і розроблення навчальних курсів, завдяки чому практичні працівники ІРЦ зможуть на постійній і ліцензованій основі підвищувати свій фаховий рівень.

Варто відзначити, що пріоритетним питанням розвитку галузі – є забезпечення права кожної дитини на виховання в умовах сім'ї. Це правильний підхід, який важко спростувати, як і весь поступ інклюзії.

За інформацією Міністерства освіти і науки України станом на початок 2019-2020 н.р., кількість здобувачів освіти з особливими освітніми потребами, що навчаються інклюзивно в закладах дошкільної, загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти, склала 25 338 осіб.

А це означає, що всі ці діти знаходяться в родинях.

Також відомо, що нині відбувається реорганізація, трансформування спеціальних шкіл-інтернатів в спеціальні школи чи навчально-реабілітаційні

центри (НРЦ), тобто, закриваються інтернатні відділення. Водночас скорочується чисельність спеціальних навчальних закладів в цілому.

Втім, ці процеси мають відбуватися дуже обережно і виважено, аби не зашкодити жодній дитині і жодній родині. Адже є категорії дітей, які в силу своїх психофізичних особливостей потребують перебування в спеціальних закладах освіти, і є родини, що з різних об'єктивних причин не можуть утримувати й виховувати таких дітей.

На особливу увагу в контексті реформування заслуговує дошкільна і, особливо, переддошкільна ланки освіти дітей з особливими потребами.

Адже згідно із законодавством дошкільна освіта є обов'язковою і первинною ланкою системи безперервної освіти, що закладає підґрунтя розвитку особистості дитини для її навчання упродовж життя.

Донині у цій освітній ланці існує низка проблем, як то:

- неузгодженість правових, економічних, соціально-психологічних аспектів функціонування системи освіти дітей раннього і дошкільного віку;
- недостатнє фінансування освіти дітей з особливими освітніми потребами;
- відсутність чітких критеріїв оцінки якості дошкільної освіти;
- низький соціальний статус, відсутність соціальних гарантій працівників дошкільної освіти;
- проблема забезпечення наступності між дошкільною та початковою освітою в умовах Нової української школи та ін.

Однією з найактуальніших і малорозроблених проблем є проблема раннього втручання у розвиток дитини з особливими освітніми потребами (організація ранньої оцінки та ранньої корекції порушень у розвитку дитини в період від 0-3 років). Саме ранній і дошкільний періоди є сенситивними періодами найінтенсивнішого психічного розвитку. У ці періоди відбувається морфофункціональне дозрівання мозку, закладається основний обсяг умовних зв'язків, що слугує фундаментом для подальшого розвитку

вищих психічних функцій і особистості в цілому. У цьому аспекті, практичне застосування міждисциплінарного знання, створення на державному рівні системи «раннього втручання» є важливим завданням сучасної реформи спеціальної освіти в Україні. Реалізація варіативних програм «раннього втручання» показали, що систематична рання психолого-педагогічна допомога такій дитині дає змогу вивести на новий якісний рівень не лише сам процес її розвитку, але і значною мірою визначає прогрес інтеграції дитини у суспільство як рівноправного члена.

Вкрай нагальним питанням є визначення нормативно-правового статусу дітей раннього віку (0-3 роки) і організація й забезпечення їх корекційно-розвивального супроводу.

Важливою умовою успішної корекційно-розвивальної роботи з маленькими дітьми, що мають ті чи інші особливості розвитку, є розроблення організаційних умов доручення батьків до індивідуальної корекційно-педагогічної роботи. Існує кілька підходів до корекції сімейної ситуації розвитку таких дітей, виявлено найважливіші аспекти профілактичної роботи з батьками проблемної дитини, що запобігають низці вторинних відхилень у її розвитку. Розроблено напрями і організаційні форми роботи фахівців з сім'єю, що сприяють формуванню у батьків позитивного ставлення до малюка і забезпечують оволодіння ефективними і доступними формами взаємодії з дитиною у побутових, емоційних і ігрових ситуаціях. Тож, створення служби раннього психолого-педагогічного супроводу, в контексті реформування спеціальної освіти, сприятиме систематизації корекційних, розвивальних, виховних освітніх та оздоровчих стратегій і впливів, синтезуватиме окремі компоненти процесу розвитку.

У педагогічному плані мета корекційно-розвивальних занять для учнів з особливими освітніми потребами полягає у формуванні пізнавальної, предметно-практичної та навчальної діяльності. На практиці це реалізується

засобами застосування різноманітних методів навчання, залежно від спеціальних потреб дитини, організації навчального середовища, модифікації/адаптації навчальних матеріалів, введення освітніх послуг тощо.

На особливу увагу і, зокрема в контексті положень Концепції «Нової української школи», заслуговує питання підготовки (перепідготовки) фахівців відповідних спеціальностей (педагогів, психологів, асистентів педагога, спеціальних педагогів і т.д.) до роботи з означеною категорією дітей в нових умовах. Власне, ця команда фахівців і покликана практично впроваджувати основні положення Концепції «Нової української школи».

Наразі Міністерство освіти і науки розробляє нові механізми та оновлює нормативно-правову базу щодо підвищення кваліфікації науково-педагогічних та педагогічних працівників закладів освіти та установ, що реалізують державну політику у галузі освіти осіб з особливими потребами.

Це питання не з легких і швидкоплинних. Адже йдеться як про підготовку і перепідготовку психолого-педагогічних працівників для роботи з дітьми саме такого віку, так і про розроблення механізмів і конкретних методик психолого-педагогічного і корекційно-розвивального їх супроводу.

Посилено увагу до проблеми психологічного і соціального супроводів учасників навчально-виховного процесу в умовах інклюзивного навчання, що передбачає пристосування освітнього середовища до потреб дитини з урахуванням її особливостей і можливостей та забезпечення соціальних попитів. Зокрема це: соціально-психологічна діагностика, моніторинг особистісного розвитку і соціальної ситуації розвитку осіб з особливими потребами, прогнозування змін освітньої ситуації та визначення її основних тенденцій; проектування і соціально-психологічна корекція особистісного розвитку дітей у навчально-виховному процесі; соціально-психологічна і педагогічна реабілітація дітей із особливими потребами юнацького віку; консультативно-методична допомога всім учасникам навчально-виховного

процесу. Підґрунтя цієї системи базується на функціональному підході (що в своїй основі містить МКФ-ДП), динамічних системних теоріях, біопсихосоціальних моделях інвалідності (нейропластичності, холістичного сприйняття людини), що орієнтуються на пріоритети сім'ї і потреби дитини.

Дуже часто особливі освітні потреби дитини вперше виявляються з початком шкільного навчання. Як показує практика різних зарубіжних країн, в школі має бути створена служба комплексного психолого-педагогічного супроводу, яка має налагодити психолого-педагогічну підтримку дитини, батьків та педагогів протягом всього періоду навчання, а особливо на перших етапах перебування таких дітей у навчальному закладі, коли відбувається період адаптації. Тому, що саме цей період відіграє важливу роль у подальшому навчанні дитини.

Наразі, значної ваги, набуває психолого-педагогічний та соціальний супроводу, метою яких є вивчення особистісного потенціалу дитини, а саме: співвідношення рівня інтелектуального розвитку, когнітивної сфери і вікової норми, індивідуально-характерологічних особливостей, виявлення труднощів у навчанні, спілкуванні та соціальній адаптації, визначення резервів розвитку, з урахуванням чого і розробляються шляхи корекційно-розвивальної роботи.

Порядком організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011 р. № 872, визначено, що у загальноосвітніх навчальних закладах здійснюється психолого-педагогічне супроводження дітей з особливим освітніми потребами працівниками психологічної служби (практичними психологами, соціальними педагогами) таких закладів та відповідними педагогічними працівниками.

У Постанові визначено, що психолого-педагогічний супровід має містити такі напрями:

- комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини та її пізнавальної й емоційно-особистісної сфери;
- створення соціально-психологічних умов для навчання дітей;
- індивідуальну психолого-педагогічну допомогу дитині, батькам, педагогам.

Залежно від об'єкту спрямування того чи іншого напрямку психолого-педагогічного супроводу, а також від етапів особистісного розвитку суб'єктів освітнього процесу, окремими завданнями психолого-педагогічного супроводу можуть виступати:

- створення умов для успішної адаптації до навчання дітей з особливими потребами;
- сприяння у формуванні готовності до адекватного сприйняття вимог навчальної діяльності, співвідношення їх зі здібностями, можливостями, індивідуально-типологічними характеристиками дитини;
- психологічна допомога у засвоєнні ефективних методів отримання, переробки нової інформації в освітньому процесі і подальшого її застосування у практичній діяльності;
- підтримка особистості у визначенні і проектуванні життєво-професійної стратегії на подальші етапи життєдіяльності;
- розробка рекомендацій, пов'язаних з організацією самостійної освітньої діяльності;
- навчання прийомам саморегуляції, самоконтролю, конструктивним способам подолання вікових криз і особистісних проблем;
- формування установок на постійний саморозвиток, самовдосконалення і самоосвіту педагогів;
- допомога у виборі форм і видів підвищення кваліфікації вчителів тощо.

Тематика розвивальної, корекційної, просвітницької та профілактичної роботи з дітьми з особливими потребами обирається, зважаючи на орієнтири розвитку та очікувані результати.

Оскільки одним із завдань психолого-педагогічного супроводу є підвищення рівня психологічної компетентності педагогів, батьків, інших суб'єктів навчально-виховного процесу, важливим моментом цієї роботи є надання консультацій та допомоги батькам і педагогам за результатами проведеної діагностики і за запитом.

Втім, в умовах реалізації НУШ виявляється недостатність обґрунтованих фахівцями єдиних успішних стратегій психолого-педагогічного супроводу. Як на нашу думку, ефективним у запровадженні цієї системи в освітній процес є застосування системно-стратегічного підходу, відповідно до якого фахівець закладу освіти має визначити основні стратегії психологічної діяльності з учителями, батьками, учнями та тактики їх реалізації.

Безумовно, існує й низка інших проблем в означеній галузі, які потребують якнайшвидшого вирішення.

Йдеться про:

- раннє виявлення і корекційний вплив на дітей з особливими потребами, що має підкріпитися розробленням відповідних програм і методик;
- соціально-педагогічний патронат, що забезпечує взаємодію навчальних закладів, сім'ї і суспільства у навчанні дітей з особливими освітніми потребами;
- створення відповідних умов для осіб з особливими освітніми потребами при незалежному оцінюванні (сурдопереклад, шрифт Брайля та ін.);
- започаткування профільного навчання;
- організаційні умови здобуття особами з особливими потребами професійної освіти;
- певну невідповідність стану навчально-методичного забезпечення реальним потребам спеціальних та інклюзивних навчальних закладів стосовно

окремих категорій учнів з особливими потребами (діти з порушеннями аутистичного спектра, з комбінованими порушеннями), що пов'язано зі стрімким зростанням потоків інформації, яке характерне для сучасного суспільства й позначається, перш за все, у диференціації та спеціалізації підручників та інших навчально-методичних матеріалів;

- рівень технічного забезпечення навчально-виховного процесу у спеціальних та інклюзивних закладах освіти;

- розрив між нормативно-законодавчою базою, яка передбачає окремі гарантії, пільги та соціальний захист осіб з особливими потребами при здобутті ними середньої (вищої) освіти, та реаліями, з якими ці особи стикаються, переступивши поріг навчальних закладів;

- відсутність законодавчого закріплення механізмів контролю за дотриманням навчальними закладами законодавства щодо осіб з особливими потребами, зокрема у питаннях доступності до відповідної інфраструктури та розвитку навчально-методичного забезпечення, що є певною перепорою на шляху реалізації їхніх прав при здобутті середньої (вищої) освіти;

- розроблення та застосування психодіагностичного інструментарію та корекційно-розвивальних програм у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами, які, зазвичай, потребують адаптації і модифікації відповідно до індивідуальних особливостей дитини та ін.

Висновки та перспективи подальших досліджень. І на останок, важливо акцентувати, що реалізація провідних тенденцій сучасного етапу розвитку національної системи освіти, які окреслені у Концепціях НУШ, інклюзивного навчання, жодною мірою не маркує згортання існуючої диференційованої системи спеціальної освіти, яка постійно удосконалюється у міру нових соціально-економічних умов, зміни ставлення суспільства до дітей з особливими освітніми потребами та ін.

Тож, перед управлінцями, науковцями і практиками постає ціле коло питань, що потребують вирішення у найближчий час (підготовку концептуальних, методичних, експертно-аналітичних, прогнозних матеріалів, проектів законодавчих і нормативних актів та ін.), аби розпочате реформування мало позитивні результати.

ЛІТЕРАТУРА

1. Заярнюк О.В. (2015). Інклюзивна освіта в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення. (Зб. наук. праць). *Наук. вісн. Міжнар. гуманіт. ун-ту*, 11, с. 190-193. Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nvmgu_eim_2015_11_45
2. Засенко В.В. (2016). Освіта «особливих» дітей: стан і перспективи розвитку. *Педагогіка і психологія*, 4, с. 19-23. Режим доступу: <https://zounb.zp.ua/node/5808>
3. Засенко В.В., Прохоренко Л.І. (2018). Нова українська школа – стратегія розвитку освіти дітей з особливими потребами. *Nauka Edukacja Wychowanie I Praca*, 1, с. 149-158. Режим доступу: <http://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/19>
4. Концепція «Нової української школи». Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>.
5. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/872-2011-%D0%BF>.
6. Про освіту. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
<http://old.mon.gov.ua/files/normative/2017-06-14/7579/metodlistdopochatku2017.2018navchroku.pdf>
7. Zasenکو, V.V., Prokhorenko, L.I. (2018). Educational development priorities for people with special needs in Ukraine. *Education: Modern Discourses*, 1, pp. 161–167.

REFERENCES

1. Zaiarniuk O. V. (2015). Inklusyivna osvita v Ukraini: problemy ta shliakhy yikh vyrishennia. [Inclusive education in Ukraine: problems and ways to solve them]. (Zb. nauk. pr.). *Nauk. visn. Mizhnar. humanit. un-tu*. 11. 190-193. Access mode: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nvmgu_eim_2015_11_45 (in Ukrainian).
2. Zasenکو V.V. (2016). Osvita «osoblyvykh» ditei: stan i perspektyvy rozvytku. [Education of «special» children: state and prospects of development]. *Pedahohika i psykhohohiia*, 4, pp. 19-23. Access mode: <https://zounb.zp.ua/node/5808> (in Ukrainian).
3. Zasenکو V.V., Prokhorenko L.I. (2018). Nova ukrainska shkola – stratehiia rozvytku osvity ditei z osoblyvymy potrebamy. [The new Ukrainian school is a strategy for the development of

education for children with special needs]. *Nauka Edukacja Wychowanie I Praca*, 1, pp. 149-158. Access mode: <http://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/19> (in Ukrainian).

4. *Kontsepsiia «Novoi ukrainskoi shkoly»*. [The concept of the «New Ukrainian School»]. Access mode: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola> (in Ukrainian).

5. *Pro zatverdzhennia Poriadku orhanizatsii inkluzyvnoho navchannia u zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh*. [About the statement of the Order of the organization of inclusive training in comprehensive educational institutions]. Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/872-2011-%D0%BF> (in Ukrainian).

6. Pro osvitu. [About education]. Access mode: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
<http://old.mon.gov.ua/files/normative/2017-06-14/7579/metodlistdopochatku2017.2018navchroku.pdf>

7. Zasenka, V. V., Prokhorenko, L. I. (2018). Educational development priorities for people with special needs in Ukraine. *Education: Modern Discourses*, 1, pp. 161–167 (in Ukrainian).

7. Zasenka, V.V., Prokhorenko, L.I. (2018). Educational development priorities for people with special needs in Ukraine. *Education: Modern Discourses*, 1, pp. 161–167 (in English).

Матеріал надійшов до редакції 15.01.2020 р.